XII. Numizmatika
Numismatics

1. *Vilnius*

Eduardas Remecas

Retesni bei labai reti monetų radiniai Vilniaus mieste

2013 m. įvairiose Vilniaus miesto vietose kaip visuomet buvo vykdoma daug archeologinių tyrimų. Jų metu rasta daug įvairių numizmatinių radinių. Daugiausia tokių radinių aptikta Šventaragio gatvėje – 198 monetos ir 2 skaičiavimo žetonai iš XVI–XX a. (tyrimų vadovė V. Veževičienė). Nemažai numizmatinių radinių rasta ir Vilniaus g. 41 – 48 monetos ir 2 skaičiavimo žetonai iš XVII–XX a. (tyrimų vadovė D. Antropikaitė); Trakų g. 14 – 40 monetų iš XIV–XX a. (tyrimų vadovas P. Vutkin); Polocko g. 12 – 27 monetos iš XVI–XX a. (tyrimų vadovė V. Veževičienė). Didžioji dalis surastų monetų, kaip įprasta, buvo XVII a. vidurio šilingai bei XVIII–XX a. smulkių nominalų lenkiškos ir rusiškos monetos. Tačiau tarp radinių pasitaikė ir tokių, kurie Vilniuje randami labai retai, o dalis radinių – reti ir Lietuvoje.

Ankstyviausia Vilniuje surasta moneta yra LDK Jogailos denaras (1 atmainos), kaldintas apie 1388–1390 m. (1 pav.). Ši moneta, rasta Trakų g. 14, yra svarbi tuo, kad praplečia nedidelį šių monetų radinių arealą Vilniuje. Iki šiol Jogailos denarai rasti tik Žemutinės pilies teritorijoje, Malūnų g. 2, Trakų g. 9 ir Tuskulėnų dvare.

1 pav. LDK. Jogaila. Denaras (apie 1388–1390 m.). Skersmuo 12,5 mm, svoris – 0,34 g. E. Remeco nuotr.

Fig. 1. GDL. Jogaila. Penny (c. 1388–1390). Diameter 12.5 mm, weight 0.34 g.

Iš XV–XVI a. monetų radinių, kurių aptikta nedaug, išskirtinų yra daugiausia. Galima paminėti rečiau randamą Kazimiero Jogailaičio lenkišką ½ grašio monetą, kaldintą apie 1479–1492 m. Moneta rasta Bokšto g. 15 / Savičiaus g. 17 (tyrimų vadovė D. Antropikaitė). Taip pat išskirtinos dvi monetos, rastos Vilniaus g. 41. Tai rečiau randamas Kazimiero Jogailaičio Gdansko miesto šilingas, kaldintas apie 1457–1466 m., bei LDK Žygimanto Augusto 1563 m. 3 grašiai. Pastaroji moneta Vilniuje kaip pavienis radinys aptikta pirmą kartą. Dažniausiai stambesnių nei grašių nominalų Žygimanto Augusto monetų randama tik lobiuose. Paminėtina ir Trakų g. 14 rasta Žygimanto Senojo LDK 1521 m. ½ grašio klastotė. Dvi išskirtinės monetos rastos Polocko g. 12 – Uždauguvio kunigaikštystės 1572 m. šilingas ir laisvojo Rygos miesto 1575 m. šilingas. Šių monetų daugiausia randama šiaurinėje Lietuvos dalyje. Vilniuje iki šiol rastos vos dvi Rygos monetos, o Dolės pilyje kaldintas šilingas rastas pirmą kartą. Išskirtinis radinys yra ir Šventaragio gatvėje aptiktas Kuršo kunigaikštystės Gotardo Ketlerio 1577 m. šilingas. Šių monetų radiniai taip pat būdingi išskirtinai Šiaurės Lietuvai. Vilniuje šio nominalo moneta rasta pirmą kartą. Iki šiol Vilniuje buvo randamos tik Kuršo 2 denarų monetos, kaldintos 1578–1579 m. Dar vienas paminėtinas radinys – tai Vingrių g. 3A (tyrimų vadovas T. Poška) rastas nedidelis keturių labai sunykusių monetų kompleksas, kurį sudarė Žygimanto Augusto LDK ½ grašio monetos – 1559 (2) ir ? m. (2 vienetai).

Iš XVII a. monetų daugiausia rasta Jono Kazimiero varinių šilingų. Iš rečiau randamų monetų paminėtina Vilniaus g. 41 rasta Jono Kazimiero Lenkijos 1660 m. 6 grašių moneta.

Taip pat paminėtini dar du išskirtiniai radiniai. Šventaragio gatvėje rasta Zigmanto III Vazos Rygos miesto 1616 m. 1,5 grašio, o Stiklių g. 16 (tyrimų vadovė V. Veževičienė) – Šv. Romos imperijos Barbi grafystės Volfgango II grašio, kaldinto 1611–1615 m., klastotė. Ši moneta yra sulenkta pusiau, o tai reiškia, kad buvo identifikuota kaip klastotė. Abi šios monetos Vilniuje rastos pirmą kartą. Zigmanto III Vazos Rygos 1,5 grašio monetos yra labai retas radinys ir Lietuvoje randamuose lobiuose (rasta tik apie 10 vienetų).

Tarp XVIII a. monetų pažymėtinos šios: Stiklių g. 16 rastas Lenkijos Augusto III 1758 m. grašis; Šventaragio gatvėje rastos Rusijos Jekaterinos II 1763 m. 5 kapeikos; Vilniaus g. 41 rasta Rusijos Petro I sidabrinė kapeika, kaldinta 1696–1718 m. Lietuvoje dažniausiai buvo randama 1754–1755 m. grašių, o 1758 m. grašių monetų iki šiol neužfiksuota. Jekaterinos II 5 kapeikų monetos yra vienos didžiausių (41 mm skersmens) kada nors Lietuvoje cirkuliavusių monetų. Vilniuje iki šiol jų buvo rasti tik keli vienetai ir visi Žemutinės pilies teritorijoje. Petro I kapeikų Lietuvoje cirkuliavo daug, tad ir jų turėtų būti randama nemažai. Tačiau iki šiol Vilniuje jų aptikta tik Žemutinės pilies ir Sereikiškių (Bernardinų) parke 2013 m. Mažiausios monetos neaptinkamos turint nepakankamai įgūdžių dirbant su metalo detektoriumi, arba jis visiškai nenaudojamas tyrimuose.

Iš XIX a. monetų išskirtinos dvi – Šventaragio gatvėje rastas Jungtinių Nyderlandų provincijų Olandijos 1804 m. dukatas ir Polocko g. 12 – Lenkijos Rusijos sudėtyje Nikolajaus I 1839 m. 15 kapeikų / 1 zlotas (2, 3 pav.). Jungtinių Nyderlandų provincijų dukatų Vilniuje archeologinių tyrimų metu rasta jau ne kartą (Bastėja, Katedros aikštė, Sereikiškių parko

2 pav. Olandija. Dukatas. 1804 m. Skersmuo 21 mm, svoris – 3,46 g. E. Remeco nuotr.

Fig. 2. Batavian Republic. Ducat. 1804. Diameter 21 mm, weight 3.46 g.

3 pav. Lenkija Rusijos sudėtyje. Nikolajus I. 15 kapeikų / 1 zlotas. 1839 m. Skersmuo 18,5 mm, svoris – 2,74 g. E. Remeco nuotr.

Fig. 3. Kingdom of Poland. Nicholas I. 15 kopecks / 1 zloty. 1839. Diameter 18.5 mm, weight 2.74 g.

teniso kortai, T. Vrublevskio gatvė), tačiau datuojamų XIX a. iš jų yra tik vienas, rastas T. Vrublevskio gatvėje. Dvigubo nominalo Nikolajaus I monetos radinys Lietuvoje užfiksuotas pirmą kartą. Šio nominalo monetų iš dvigubo nominalo monetų buvo nukaldinta daugiausia – 17,6 mln. vienetų. Tai gana didelis kiekis, tačiau tokių monetų radiniai yra labai reti.

Tarp XX a. monetų išskirtinos Polocko g. 12 rasta Lietuvos Respublikos 1925 m. 1 lito moneta ir Sereikiškių (Bernardinų) parke (tyrimų vadovas M. Mačiulis) rasta Vokietijos Vilhelmo II 1914 m. ½ markės. Vilniuje iki šiol buvo rasta tik Lietuvos Respublikos smulkių centų monetų, o Vokietijos pusės markės monetų rasta tik Žemutinės pilies teritorijoje

ir dviejuose lobiuose – Gedimino pr. 20 (2004 m.) ir Didžiosios g. 25 (2008 m.).

Rengiant šią retesnių monetų radinių Vilniaus mieste apžvalgą naudotasi tik tų tirtų objektų medžiaga, kuri jau pateko į LNM. Tikėtina, kad tam tikra dalis numizmatinių radinių bus perduota vėliau. Svarbu pažymėti, kad per paskutiniuosius keletą metų numizmatinių radinių Vilniaus mieste labai padaugėjo. Pažymėtina, kad tarp jų atsiranda ir daug iki tol nefiksuotų radinių. Tokias permainas lėmė tai, kad dalis tyrėjų pradėjo nuolat naudoti metalo detektorius. Akivaizdžiausias to pavyzdys yra UAB „Kultūros vertybių paieška“, kurios archeologai (D. Antropikaitė, V. Veževičienė, P. Vutkin) daugelyje tirtų objektų rado daug ir vertingų numizmatinių radinių.

Fairly rare and very rare coin finds in the city of Vilnius

In 2013 many diverse numismatic finds were discovered in Vilnius. This overview mentions only the 14th–20th-century coins very rarely found in Vilnius, such as a subvariant 1 GDL Jogaila penny minted circa 1388–1390 (Fig. 1) and a Batavian Republic 1804 ducat (Fig. 3). Some of the finds were recorded for the first time, i.e. a Duchy of Livonia (Lat. *Ducatus Ultradunensis*) 1572 shilling; a Duchy of Courland Gotthard Kettler 1577 shilling; and a Sigismund III Vasa 1616 Rīga threehalfgroat. Another coin find, a Kingdom of Poland (under Russian control) Nicholas I 1839 15 kopecks / 1 zloty (Fig. 3), was the first to be recorded in Lithuania.